

тощо. Але це не переважає над позитивними рисами і не справляє вирішальний вплив на спосіб їх мислення і діяльності, не заважає відрізнити реальні проблеми від проблем настрою.

А. Маслоу виділяв два типи самоактуалізованих особистостей. До першого належать ті, які володіють безсумнівним психічним здоров'ям, мають невеликий досвід трансцендентних переживань або ще зовсім не мають його, живуть за принципом “тут і тепер” у світі повсякденних людських потреб. До другого типу віднесені ті, у житті яких трансцендентні переживання посідають важливе, іноді центральне місце. Люди, які лише самоактуалізуються, значно рідше мають вищі почуття або ж переживають їх не з тією інтенсивністю, ніж ті, які цього досягли. А. Маслоу стверджував, що самоактуалізації досягають менше одного відсотка людей, оскільки більшість не знає про власний потенціал, сумнівається у собі, боїться своїх здібностей [2]. На наш погляд, це твердження вченого є дещо полемічним, оскільки самоактуалізовану особистість він розглядав як зрілу особистість.

Висновки. Представники гуманістичного напрямку зробили вагомий внесок у розроблення проблеми зрілості особистості. Хоча критерії зрілості особистості у них є дещо різними, водночас спільним для них є бачення її як такої, що має високий рівень розвитку певних особистісних якостей, реалістично сприймає світ і себе у ньому, не обтяжена вадами, має сформовану систему цінностей, живе повноцінним і змістовним життям, дотримується норм поведінки, прийнятих у суспільстві. З погляду сьогодення, можна стверджувати, що ці погляди стали передвісниками акмеології, що вивчає розвиток людини на ступені її зрілості.

Використана література:

1. Психологический лексикон. Энциклопедический словарь. История психологии в лицах. Персоналии / ред.- сост. Л. А. Карпенко; под общей ред. А. В. Петровского. Москва : ПЕР СЭ, 2005, 783 с.
2. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. Основные положения, исследования и применение. Санкт-Петербург : Питер Пресс, 1997, 608 с.

УДК 159.922:004.451.54

Пророк Н. В.

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ МАНІПУЛЯЦІЇ: НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ДЛЯ ПСИХІКИ

Процеси, які відбуваються в сучасному інформаційному суспільстві створили нові, ускладнені умови для педагогів і психологів, які працюють в школі. Так важливими психологічними особливостями педагогічного дискурсу в умовах інформаційного суспільства є залежність як педагогів, так і учнів від інформації з Інтернет-мережі та інформаційне перенавантаження. Інформаційні *продукти* (тексти, аудіо- і телепродукти та ін.) є могутнім інструментом впливу на психіку, завдяки їм формується ставлення людей до навколишнього світу, змінюються

ціннісні орієнтації і світогляд. І в той же час сучасні інформаційні технології відрізняються безмежним маніпулятивним потенціалом. Нагадаємо одну із основних ознак маніпулятивних технологій: ті, проти кого вони використовуються не мають помічати цей вплив на них. Ну а найважливішою ціллю маніпуляцій є *створення керованої, некритичної людини*, що перебуває у полоні нав'язаних стереотипів, зручних уявлень, жахливих оман. Тому інформаційно-психологічна безпека всіх учасників освітнього процесу є актуальною проблемою.

Суспільство “пост-правди”, створенню якого посприяла, в тому числі, і гібридна війна (яку веде Росія як проти України, так і проти всього світу), внесло суттєві зміни в зміст сучасних інформаційних продуктів, що готуються для “промивання мізків”. Головною їхньою рисою стала викривлена, неправдива інформація. Для її домінування використовується весь можливий спектр прийомів викривлення фактів: від нахабної брехні до часткових деформацій інформації. Коротко представимо ці прийоми маніпуляцій з інформацією: підтасовка фактів (зміст прийому полягає у відборі і тенденційній подачі лише позитивних або лише негативних фактів та доказів і одночасне замовчування протилежних); фальсифікація фактів (яка зовнішньо виглядає правдоподібною, але, по суті, є майстерно підтасованою аргументацією); виривання із контексту; представлення матеріалів минулого як сьогоdnішніх; маніпуляції цифрами і фактами; приховане порушення й викривлення законів логіки (підміна понять; фальшива аналогія; висновок без достовірного підґрунтя; підміна причини наслідком та ін.); односторонність подання інформації (підбір і подача фактів, свідчень, доводів тощо, що висвітлюють тільки одну сторону конфлікту, проблеми); виключення з інформаційних повідомлень певних фрагментів; монтаж інформаційних продуктів (в одному контексті монтують шматки, що взагалі стосуються різних подій); приховування інформації чи певних тем, часткове висвітлення чи вибіркова подача матеріалів тощо (В. В. Зеленін, А. С. Миронов, Э. Аронсон). Всі ці прийоми спотворення і приховування інформації спрямовані на те, щоб показати привабливість, або, навпаки, неприйнятність якоїсь точки зору, ідеї, дій тощо.

Не буде перебільшенням сказати, що саме *цинічна брехня* (для якої немає межі між дозволеним і недозволеним) і *заперечення очевидного* стали головною зброєю російської пропаганди, російських і проросійських засобів масової інформації. Фактично вони стали засобами “промивання мізків” і дезінформації у масштабі як своєї країни, так, на жаль, і нашої. Нісенітниця породжується цілеспрямовано: працюють “інформаційні війська”, “фабрики тролів і ботів”, “інтернет-армії”. Так боти (комп'ютерні програми, що виконують які-небудь дії автоматично й/або за заданим розкладом) вкидають у великій кількості неправдиву інформацію, а також багаторазово повторюють брехню, чутки і плітки. Прямо як учив Геббельс: що більш брехливою є новина, то швидше в неї повірять. У західних країнах зміст російських каналів телебачення характеризують як “суцільну брехню”, “відкриту брехню”; вважають, що немає російських журналістів, а є тільки російські пропагандисти тощо. Очевидним стає висновок: Росія живе у брехні, живе за законами брехні і вже не знає меж у створенні брехні. Цей висновок вона доводить щодня своїми реальними діями.

Розглянемо негативні наслідки і психологічні механізми дії *брехні* на психіку людини. Домінування неправдивої інформації (у різних версіях, від різних “авторитетів”), безліч “інформаційного бруду” (повідомлень про якісь несуттєві

події) і багато негативних емоцій призводять до створення “брудного інформаційного поля”.

Психологічний механізм дії цього поля:

– вкидання десятків версій, які виявляються обманом, призводить до породження *атмосфери недовіри* до всіх, атмосфери хаосу, плутанини (не зрозуміло – хто ж правий?), тривоги й укріплення стереотипів: “усі брешуть”, “усі погані”, “всі однакові”, “політика – брудна справа”, “ніхто правди не скаже”, “всі крадуть”, “усі чиновники корумповані”. Це слово “всі” звучить як вирок, не залишає вибору, штовхає до *байдужості*.

– Під впливом великої кількості брехливої інформації і вищеназваних стереотипів байдужість у людей розвивається стрімко: “не треба щось робити – все одно ми ні на що не впливаємо”, “нічого не зміниться”, “всі погані”, “не треба думати, розбиратися, адже всі брешуть!”. У нашій країні вже досить багато людей, які намагаються нікому не довіряти й дистанціюватися від телебачення.

– Безліч інформаційних дрібниць, створюючи “інформаційний шквал”, що обрушується на свідомість і підсвідомість людей, не тільки відволікає від більш суттєвого (воно просто губиться), але й не дає змоги звичайній людині скористатися своїм мисленням: одні не встигають, а інші не здатні критично осмислити те, що відбувається (“краще відключити мозок”).

– Негативні емоції та почуття сіють сумніви, недовіру, невпевненість, тривогу, безвихідь. Підкреслимо, більш важливим є не сам факт – а *атмосфера*, яка створюється цими емоціями.

– Фейки (повідомлення про те, чого не було, чого немає; *повідомлення-вигадка*, яке “роздухується” до того, що стає важливішим, ніж реальність) – спрямовані на створення паралельної реальності. Як кажуть: повірив у фейк – і це вже більше, ніж реальність. У російських інформаційних військах *вигадують* десятки моторошних чи навіть божевільних фейків, які засновані на *технології залякування*. Це дає змогу впливати на людей, зокрема, і на рівні підсвідомості (наприклад, викликаючи страх). На створення паралельної реальності спрямоване і *заперечення очевидного*, викривлення законів логіки. Урешті-решт, у людини звужується свобода мислення.

– Брехня атакує *інфраструктуру розуму*: знищуються критерії добра/зла; викривлюються закони логіки, відбувається підміна понять тощо. І все це для того, щоб ніхто не зрозумів: хто ж має рацію?

Отже, маніпуляції російської пропаганди з інформацією спрямовані на те, щоб створити хаос у думках, емоціях, людських стосунках; дегуманізувати населення. Усі ці завдання успішно реалізуються у своїй країні, відпрацьовуються на своїх громадянах, адже вони на сьогоднішній момент вже майже не мають доступу до об’єктивної інформації (за свідченнями тих росіян, які тільки що приїхали із Росії). На жаль, під цей “пропагандистський каток” потрапляють і українці: жителі Криму і окупованих територій Донбасу та ті, хто дивиться російське телебачення через “тарілку”, а також проросійські канали на нашому телебаченні. Ці інформаційні атаки і особливо постійна нахабна брехня, мають цілком закономірні психологічні наслідки. Вони призводять до втрати довіри до ЗМІ; втрати довіри до авторитетів; втрати відчуття реальності; втрати класичних критеріїв довіри, які допомагали людям жити (наприклад, моральних критеріїв: що таке добро, а що таке зло); втрати бажання думати (хочеться відімкнути мозок), розбиратися в соціальних подіях; втрати інтересу до того, що відбувається в соціумі; до суттєвих змін у

моральних цінностях. Натомість з'являється недовіра до всіх, байдужість до подій у суспільстві, толерантність до аморальної поведінки; закріплюється некритичність мислення, нездатність відрізнити добро і зло, небажання думати.

Отже, сучасні працівники освіти мають бачити маніпуляції із інформацією, вміти працювати із неправдивою інформацією, щоб запобігти або зменшити негативні наслідки цього небезпечного чинника.

УДК 159.942-054/.6-058.6

Процик Л. С.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИТИНИ-ЖЕРТВИ ПРОТИПРАВНИХ ДІЯНЬ

Сучасні протиправні діяння стосовно дітей належать до глобальних викликів сьогодення. Адже діти відносяться до групи підвищеного ризику в силу вікових особливостей психіки, зокрема таких, як підпорядкованість, сугестивність, низька здатність до критичності і передбачення, незрілість, недостатність життєвого досвіду та інших. Наслідками жорстокого ставлення і зневаги до інтересів дитини є серйозна шкода для її здоров'я, розвитку та соціалізації, нерідко й загроза життю чи навіть може бути причиною смерті. Захист дітей від протиправних діянь, вивчення особливостей поведінки неповнолітніх жертв, попередження злочинів проти них є надзвичайно важливим, соціально значущим і актуальним завданням, вирішення якого носить міждисциплінарний характер.

Протиправні діяння стосовно дітей – це широке поняття, яке включає різні види поведінки батьків та опікунів, інших родичів, вчителів, вихователів, будь-яких осіб, які старші або сильніші. Вивченням психологічних аспектів протиправних діянь стосовно дітей та психологічні особливості дітей-жертв на фундаментально-теоретичному і прикладному рівнях займалися: М. Алексеєнко, О. Безпалько, І. Біла, Т. Говорун, Л. Гридковець, Т. Журавель, О. Залеська, З. Кісарчук, С. Панченко, Н. Ружицька, Т. Цюман, В. Шакур, В. Щербина, О. Юхта та інші.

Дитина-жертва протиправних діянь – фізична особа, яка внаслідок власних поведінкових особливостей, своєю дією або сукупністю дій спричинила або полегшила вчинення стосовно неї суспільно небезпечного діяння. *До типів дітей-жертв протиправних діянь* необхідно віднести:

пасивний тип – діти та підлітки, які несвідомо ставлять себе під загрозу стати жертвою протиправних діянь (неповнолітні, які не дотримуються правил поведінки та особистої безпеки);

активний тип – діти та підлітки, які свідомо своїми діями ставлять себе під загрозу стати жертвою протиправних діянь (неповнолітні, в оточенні яких є злочинці, а також ті, які самі створюють сприятливу ситуацію для скоєння протиправного діяння);